

'Als de KU Leuven
door **Walter Pauli - Nathalie Carpentier**

Vicerector Mark Waer van de Leuvense universiteit

Mark Waer: 'Ik zou er in beide

de K verliest, zou dat jammer zijn. Niet erg'

Er vloeide de laatste weken veel inkt over de Leuvense delegatie die naar het Vaticaan gesommeerd werd om tekst en uitleg te geven over de biomedische praktijken. Mark Waer (56), vicerector van de KU Leuven, was erbij in Rome. In de Eeuwige Stad ging hij uitleggen dat er geen Absolute Waarde is.

door Walter Pauli en Nathalie Carpentier / Foto Filip Claus

Sinds vorig jaar bekendraakte dat de rectoren van de Katholieke Universiteit van Leuven en de Université Catholique, samen met kardinaal Danneels, in het Vaticaan uitleg moesten geven over hun bio-ethische kwesties, blijft de zaak de publieke opinie beroeren. Stel dat Leuven en Louvain-la-Neuve zich niet meer 'katholiek' mogen noemen, dan zou dat in België beroering veroorzaken - het gaat om de grootste universiteit van Vlaanderen en van Wallonië - maar ook internationaal opzien baren. In de internationale rankings van universiteiten zijn de 'beide Leuvens' immers veruit de hoogst geklasseerde katholieke instellingen.

Mark Waer, vicerector biomedische wetenschappen, bekijkt de hele discussie voorlopig rustig. Hij voelde in Rome geen scherpe vijandschap en hij weet dat in Leuven de messen niet gewet worden. Als internationaal erkend expert in xenotransplantatie (transplantatie van dierlijke organen bij mensen) is hij vertrouwd met medisch-ethische kwesties. Als ex-adviseur van minister van Volksgezondheid Magda Aelvoet is hij vertrouwd met politieke ins en outs van gevoelige dossiers. "We hebben vertegenwoordigers van twee congregaties ontmoet: de Congregatie voor Katholiek Onderwijs (ook verantwoordelijk voor de katholieke universiteiten, WP/NC) en de Congregatie voor Geloofsleer (de machtige congregatie voor essentiële geloofspunten, moraal en dwalingen, WP/NC). Zij zijn geïnteresseerd in onze wetenschappelijke aanpak van ethisch gevoelige thema's, wat wij hieronder onderrichten in ons onderwijs en ook hoe wij ermee naar buiten komen: in onze wetenschappelijke publicaties, maar ook in de pers. Vooraf waren we een beetje bezorgd over een mogelijk onaangename sfeer. Je kent al die verhalen over Rome. "Het werd hoofdzakelijk een technische discussie, zoals vooraf ook aangekondigd. Vergelijk het met een symposium, want ze hadden experts meegebracht. Maar ik was aangenaam verrast door de vriendelijke en constructieve sfeer. Het debat was

erg inhoudelijk en nam na verloop van tijd zelfs een eerder filosofisch karakter aan. Ik vond dat de mensen van het Vaticaan zich zeer open van geest opstelden.

"Er werd geluisterd: beide partijen argumenteerden, voor en tegen. We zijn achteraf met een aantal topfunctionarissen van de Curie nog gaan eten en dat waren aangename en hartelijke gesprekken. Het ging er zelfs vriendschappelijk aan toe.

"En dat terwijl de relatie tussen Leuven en Louvain-la-Neuve enerzijds en het Vaticaan anderzijds er altijd een was van wat contestatie en spanning, zeker inzake biomedische ethiek. Ik herinner me dat meer dan dertig jaar geleden, toen ik geneeskunde studeerde, eenzelfde discussie leefde. Toen ging het erover dat de orale anticonceptie, de pil, mogelijk abortief was. Die anticonceptie kan inderdaad ook abortief zijn. Sindsdien heeft Rome zijn principiële argumentatie niet veranderd, maar in de praktijk is de pil geen punt meer. Tenzij het Vaticaan natuurlijk formeel zou vragen naar een standpunt, dan gaan ze nog altijd hun lijn verdedigen. Maar ze hebben ermee leren leven."

De hele discussie is natuurlijk historisch beladen. Sinds de encycliek 'Humanae Vitae' van Paulus VI en het verzet daartegen van kardinaal Suenens, toen grootkanselier van de Leuvense universiteit, zijn veel ethische discussies ook een kwestie van kerkelijk gelijk. Rome weigert elk standpunt dat geïnterpreteerd zou kunnen worden als een toegeving, want dan zou de paus zich destijds mogelijk vergist hebben. En sindsdien is het levensbegin heilig en absoluut.

"In haar officiële ethiek hecht de kerk veel waarde aan het beginnende leven en dus aan het embryo, zelfs in zijn prilleste fase. Het leven als een door God gegeven geschenk. Hun ethiek wordt sterk bepaald door de godsdienst, hoewel ethiek en godsdienst niet hetzelfde hoeven te zijn. Ik denk dat wij, katholieke onderzoekers, die vraag in een ander perspectief plaatsen. Je kunt zeggen: 'wij zijn geschapen', maar dat betekent ook dat je tevens de mogelijkheden kreeg om daar mee om te gaan, om vooruit te gaan. Het is niet omdat het leven van God komt, dat mensen dat leven niet in handen mogen nemen en de kwaliteit ervan verbeteren. Dat is precies wat onderzoekers aan universiteiten doen.

"An sich is de respectvolle opstelling van de kerk tegenover het leven natuurlijk positief. Alleen geeft het Vaticaan aan embryo's een bijna absolute waarde. Vandaar hun waarschuwing: 'Voor jullie in Leuven en Louvain-la-Neuve aan zo'n embryo raken voor onderzoek, beschikken jullie best over uiterst sterke argumenten.' En inderdaad, zij gaan nu een rapport schrijven. Dat zal niet altijd gemakkelijk zijn. Het gevoeligste aspect was: resulteren jullie fertilisatietechnieken

in overtallige embryo's? En doen jullie vervolgens onderzoek op die embryo's? Zo beland je in de grote filosofische debatten: 'Wat is de status van een embryo?'

"Ons uitgangspunt is anders dan dat van het Vaticaan. Ook wij vinden dat je embryo's respectvol en voorzichtig moet benaderen. Maar zonder het een 'absolute waarde' te geven. In ons ethische denken liggen verschillende argumenten altijd met elkaar in balans in een weegschaal. Een embryo heeft natuurlijk een grote waarde, maar als je het gewicht van veel andere waarden optelt, kunnen die wel opwegen tegen de waarde van de absolute bescherming van het embryo.

"Hopelijk draait het uit op een discussie over waarden, zelfs een ontologische discussie. Zij zeiden: 'Als jullie een embryo waardevol vinden en fantastisch, waarom behandelen jullie het dan als iets wat niet bijzonder waardevol is?' Dat betwisten wij dan weer. Ook wij vinden een menselijk lichaam waardevol. Maar stel dat een patiënt hersendood is, dan nemen wij organen weg. Nochtans zijn op dat ogenblik alleen zijn hersenen dood en niet de rest van dat lichaam. Toch heeft ook de kerk daar geen bezwaar tegen. Maar die vier of zes cellen van een beginnend embryo, dat wordt ineens iets van Absolute Waarde. Is een embryo dan zoveel meer waard dan zo'n heel menselijk lichaam?

"We leggen hen ook uit dat de medische wetenschap in volle ontwikkeling is. Elk onderzoek heeft zijn geschiedenis. In het begin leidden de eerste fertiliteitstechnieken, waarin we koppels hielpen met hun kinderwens, tot talloze overtallige embryo's. Vandaag ligt dat aantal al veel lager. En het is niet uitgesloten dat we binnen twee, drie jaar zo perfect kunnen timen dat er nauwelijks nog overtallige embryo's zijn. Maar vandaag kunnen we dat niet."

Dus vandaag ligt een akkoord niet in het verschiet.

"Ik heb begrip voor de delicate situatie van de kerk. De kerk is een internationale instelling, Rome vaardigt regels uit voor landen met verschillende tradities en uiteenlopende gevoeligheden. Ook in Europa zijn er landen met afschuwelijk strenge wetten voor genetische geneeskunde, en niet toevallig zijn dat Duitsland en Israël. Twee landen met een bijzonder wrange geschiedenis terzake.

"Een van de Vaticaanse experts was afkomstig uit Zuid-Amerika. Daar zijn ze veel meer bevreesd dan bij ons dat genetica gebruikt wordt voor vormen van raszuivering. Wij wijzen erop dat ons onderzoek plaatsvindt binnen het kader van ons Belgische democratische bestel, van onze traditie om het individu sterk te beschermen.

"Zij antwoorden ons dan: het Vaticaan wordt vaak om adviezen gevraagd door internationale organen als de Wereldgezondheidsorganisatie. Als wij daar zeggen: 'Het katholieke standpunt zit zus en zo in elkaar', verwijzen ze altijd naar de twee Leuvense universiteiten: 'Die zijn toch ook katholiek en doen het anders.' In die zin

begrijp ik hun probleem wel.

"En natuurlijk is er ook een heel conservatieve vleugel in de kerk, die permanente druk uitoefent. Zij dwongen Georgetown University, de katholieke universiteit nabij Washington, tot het afstoten van het fertiliteitscentrum. Nu is de Amerikaanse situatie volkomen anders dan de Belgische. Georgetown is namelijk financieel afhankelijk van giften van Amerikaanse katholieken, die op hun beurt conservatiever zijn dan de Belgische. Niet dat er in de praktijk veel veranderde: het centrum is nu aan de overzijde van de straat gevestigd, maar doet precies hetzelfde als vroeger. Maar nu niet meer als deel van het katholieke universitaire ziekenhuis. Maar nu zeggen de mensen in Georgetown tot het Vaticaan: 'Als wij netjes in de pas moeten lopen, waarom mogen de Leuvenaars dan hun gang gaan?'"

Is dat een mogelijk compromis: het fertiliteitscentrum verzelfstandigen?

"Het is altijd moeilijk om vooraf publiek te zeggen welke positie je zult innemen in een onderhandeling. Wij willen over alles praten, elke suggestie overdenken. Maar we hebben ook onze principes en we verdedigen zaken die we juist en goed vinden. Dus als Rome ons zou vragen: 'Stop dat centrum' of 'Breng het buiten de universiteit', dan denk ik dat die vraag heel moeilijk positief te beantwoorden valt.

"Niet omdat wij vinden dat alles moet kunnen. In Leuven gebeurt niet alles. Ons fertiliteitscentrum gaat vandaag niet in op de vraag van homoseksuele paren. Nog niet. Want nogmaals: het is niet dat onze standpunten die we vandaag innemen daarom ook voor morgen absoluut zijn. We veroordelen ook geen centra die dat wel doen, we willen niet laten uitschijnen dat homoseksuele paren geen goede opvoeding zouden kunnen geven aan hun kinderen. We zeggen alleen: dit is een relatief nieuw domein, laat ons dat voorzichtig aanpakken en stap voor stap gaan. We willen die ethische problemen vooral positief benaderen.

"Juist daarom ligt die vraag moeilijk: 'Snij dat centrum eruit en doe dat werk elders.' Dat is een negatieve houding. We zouden het als een verlies beschouwen. En zo'n centrum kan alleen maar goed werken als het in permanente dialoog staat met de rest van de universiteit. Met onze dokters, onze farmacologen, onze ethici, onze filosofen, onze psychologen ook, noem maar op."

Wat verwacht u van Rome? Een sanctie? Een berisping? Een verklaring: 'Wij in het Vaticaan gaan niet akkoord met wat Leuven doet', maar zonder expliciete sanctie?

"Goh... (denkt na) Dat kan. Maar het zou mij ook niet verwonderen als ze zouden zeggen: 'Wij zijn een wereldorganisatie met een duidelijke lijn en te veel

onduidelijkheden mag je van ons niet verwachten. Voor ons is jullie praktijk te weinig consequent, dus hebben we liever die 'K' niet meer bij de universiteit van Leuven. Dat zou kunnen.

"Ik weet ook niet of we dat zo erg zouden vinden. (Met klem) We zouden het natuurlijk spijtig vinden. Maar erg, of dramatisch? Neen.

"Uiteraard zal de hele universitaire gemeenschap niet op eenzelfde manier reageren. Ik zie vijf tendensen. Er is een heel kleine, ultraconservatieve, mogelijk Opus Dei-geïnspireerde groep. Ik ken die mensen niet persoonlijk, maar ik neem aan dat er ook in Leuven fundamentalistische personen zijn, al uiten ze zich niet als een vaste groep. Die fractie zal natuurlijk doodongelukkig zijn, uit ideologisch-religieuze redenen.

"Je hebt een tweede, bredere groep. Die zal ook ongelukkig reageren. Zij houden aan de 'K', meer om traditionele dan om ideologische redenen. Hun ouders studeerden al aan de Katholieke Universiteit of de 'K' staat voor hen symbool voor een geheel van waarden waaraan ze toch wel hechten.

"Dan heb je een derde groep die ook ongelukkig is, ook om ideologisch-religieuze redenen, maar die merkwaardig genoeg aan de andere kant van het ideologische spectrum staat. Dat zijn de progressieve katholieken: die willen binnen de kerk blijven en toch een eigen, van Rome afwijkende visie mogen ontwikkelen. Die vinden het dan hoogst onaangenaam dat Rome zo weinig tolerant is.

"Een vierde groep bestaat uit onverschilligen. Zij worden warm noch koud van het verlies van de 'K'.

"Ten slotte heb je een kleine, vijfde groep die tevreden zou reageren. Als de 'K' van katholiek ook de 'C' van conservatief is, dan zijn we er liever van af. Dan geeft de nieuwe situatie ons meer mogelijkheden."

Waar staat u?

"Ik zou er in beide richtingen geen punt van maken. Ik wil de 'K' niet absoluut weg, maar ik zou die ook niet absoluut willen houden, als men van Leuven een te hoge prijs zou vragen, als men zou eisen dat wij hier onszelf niet meer zouden kunnen zijn.

"Een compromis zie ik niet snel gebeuren. Au fond gaat het immers om een diepe, filosofische discussie. En een filosofisch compromis sluiten... (lachje) Ik hoor 'Fertiliteit moet weg uit de KU Leuven' of 'Alleen nog theologie Katholiek en de Universiteit niet meer', maar daar zien we de zin niet van in.

"Rome zal wel het recht hebben om theologie te claimen. En met de 'K' juist hetzelfde. Al weet ik niet of de katholieke hiërarchie een rechterlijk been zou hebben om ons tot een naamsverandering te dwingen. Ik vermoed dat 'K' of

'katholiek' geen gepatenteerd merk is.

"Het enige wat de kerk kan doen, is de handtekeningen weigeren op bepaalde diploma's waar die min of meer nodig is. Dat zal dan een negatief effect hebben op de aantrekkingskracht van onze opleiding theologie, omdat de meeste studenten, zeker de buitenlanders, een 'officieel' kerkelijk diploma willen."

Sinds kort werkt Cathérine Verfaillie in Leuven. Zij is wereldwijd het boegbeeld van onderzoek met volwassen stamcellen, wat een mogelijk alternatief is voor onderzoek op embryo's. Interpreteert het Vaticaan haar aanwerving als een teken van goodwill? Zou haar aanwezigheid het Vaticaan niet kunnen vermurwen?

"Natuurlijk staat Rome erg positief tegen het onderzoek van Verfaillie. Maar dat was niet onze motivering om haar vanuit de VS terug naar Leuven te halen. We waren in haar geïnteresseerd om de intrinsieke kwaliteiten van haar onderzoek.

"Maar ook zij kan niet zonder embryonaal onderzoek. In onze Wetenschappelijke Raad heeft ze dat uitgelegd: 'Als jullie mijn onderzoek waardevol vinden, moeten jullie alle fases van mijn bevindingen toch vergelijken met embryonale stamcellen. Zijn die identiek? Is er meer of minder risico op tumoren?'"

Wat is er in Leuven eigenlijk veranderd? Vandaag is er op Gasthuisberg, in tegenstelling tot vroeger, geen taboe meer inzake euthanasie. Ook dat strookt niet met de katholieke leer.

"Net als onze universiteit is ons ziekenhuis een weergave van de maatschappij, met misschien een klein beetje meer bias van mensen met een katholieke overtuiging. Mocht je de levensbeschouwelijke overtuiging van de dokters en verpleegkundigen op Gasthuisberg of de professoren en het personeel aan de universiteiten meten en op een grafiek uitzetten, dan denk ik niet dat onze Gausscurve fel zou afwijken van het Vlaamse gemiddelde. Natuurlijk heb je ook in Leuven professoren en artsen die vrij conservatief zijn. Maar vandaag zouden we een patiënt zeker niet meer ineens in de kou laten staan, of hem naar een ander ziekenhuis vervoeren om daar euthanasie te laten uitvoeren. Dat is geen manier van doen.

"Ik ben ervan overtuigd dat in verschillende gevallen euthanasie een goede oplossing is. Het is weer dezelfde discussie: je kunt natuurlijk niet zeggen dat een mens doden een waarde op zich is. Maar je kunt in een context komen waarin het niet-doden van iemand tot nog veel minder waardevolle situaties leidt, met ondraaglijke pijn en uitzichtloos lijden. Nogmaals: ik vind een begrip als absolute waarde erg gevaarlijk. Kunnen jullie je echt het bestaan inbeelden van een Absolute Waarde, één waarheid die altijd en overal geldt, in alle omstandigheden, ongeacht

de context? Dat is toch nauwelijks voor te stellen.

"Dat is trouwens de attitude van de meeste artsen op Gasthuisberg. Nadat de euthanasiewet gestemd was, heeft de Commissie voor Ethiek in onze ziekenhuizen een advies gegeven. Een leidraad, geen verplichting. Een tekst die zegt: als je overweegt om euthanasie toe te passen, stellen we volgende voorzorgsmaatregelen en zorgvuldigheden voor. Elke dienst mocht laten weten of men akkoord ging met de voorgestelde procedure, of men anders zou adviseren, of dat men liever zou kiezen voor een variant. En dan heb je nog altijd het persoonlijke geweten van de arts. Elke individuele arts kan in specifieke gevallen nog altijd afwijken van de algemene richtlijn. We vragen alleen dat hij in alle omstandigheden zorgvuldig handelt. Binnen de Commissie is daar lang over gediscussieerd. Natuurlijk waren niet alle leden helemaal akkoord.

"Maar ethische discussies heb je in alle ziekenhuizen. Ik vond het recente debat over euthanasie zeer interessant. Zoals geweten kwam die wetgeving vooral vanuit humanistische hoek tot stand. Maar nu is er een arts, Dirk Cosyns, die een aanval lanceert op de wetgeving, een van de paradepaardjes van de paarse regering. Volgens hem zou de wetgeving betuttelend zijn en hij wil vrijer kunnen handelen. Cosyns lijkt mij typisch een man die vertrekt van immanente principes: hij wil zelf bepalen, de behandeling zelf in handen nemen, zelf beslissen als arts. Terwijl een vrijzinnige arts als Wim Distelmans van de VUB duidelijk een transcendente benadering heeft. Hij bepaalt niet alleen, hij stelt voor om zijn beslissingen te toetsen met die van anderen (een tweede te consulteren arts). Distelmans wil wel een wetgeving, met afspraken die wens en visie van de individuele arts overstijgen. Ethische discussies en spanningen zijn dus geen privilege voor katholieke ziekenhuizen en artsen."

Het bestaan van een intern ethisch debat is toch 'nieuw' in Leuven. Onder de vorige rectoren was de Leuvense politiek eerder: we doen wel ons ding, maar we zien de noodzaak niet in dat naar buiten te brengen. Over euthanasie, abortus of embryonaal stamcelonderzoek werd niet gecommuniceerd. Dat zorgde voor rust. Maar daardoor kreeg Leuven een reputatie die eigenlijk conservatiever was dan de praktijk.

"De hele maatschappij kent toch een evolutie naar meer openheid? Natuurlijk is het beleid van rector Marc Vervenne niet exact hetzelfde als dat van zijn voorganger. Het is goed dat richtlijnen die al tien jaar meegaan, eens afgestoft worden door een nieuwe ploeg. Daar is niets fout aan.

"Het is een bewuste politiek van dit rectoraat: we gaan een meer open koers varen. En we gaan ook de kerkelijke overheden openlijker op de hoogte houden van wat wij doen en hen uitleggen waarom we dit of dat beslissen. Jullie kennen de

beroemde uitspraak van oud-rector Piet De Somer, bij het pausbezoek van Johannes Paulus II aan Leuven in 1985, toen die voor universiteiten het 'recht op dwalen' claimde: 'Jullie in Rome moeten toelaten dat we ons in Leuven mogen vergissen.' Nu is misschien de tijd gekomen om vanuit de universiteiten aan de kerkelijke hiërarchie te zeggen: 'Mogen we jullie eens uitleggen waarom jullie je vergissen?' (Fijne glimlach) Om het een beetje pretentief te stellen."

Ik vond dat het Vaticaan zich zeer open van geest opstelde. We zijn achteraf met topfunctionarissen van de Curie nog gaan eten en dat waren aangename en hartelijke gesprekken. Het ging er zelfs vriendschappelijk aan toe. De heel conservatieve vleugel van de kerk heeft de Amerikaanse katholieke Georgetown University gedwongen haar fertiliteitscentrum af te stoten. Nu zeggen de mensen in Georgetown tot het Vaticaan: 'Als wij netjes in de pas moeten lopen, waarom mogen de Leuvenaars dan hun gang gaan?'

Publicatiedatum : **2007-07-07**

Sectie : **Zeno**